

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДО МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті проаналізовано структурні компоненти моніторингу якості освіти в контексті сучасних вимог до ефективної діяльності педагогічних кадрів, що забезпечують процедуру проведення моніторингу в системі вищої освіти у теоретичній та практичній площинах.

Ключові слова: моніторинг, якість вищої освіти, освітній моніторинг, управлінський моніторинг, контроль, педагогічні кадри.

В статье проанализированы структурные компоненты мониторинга качества высшего образования в контексте современных требований к эффективной деятельности педагогических кадров, которые обеспечивают процедуру проведения мониторинга в системе высшего образования в теоретической и практической плоскостях.

Ключевые слова: мониторинг, качество высшего образования, образовательный мониторинг, управленческий мониторинг, контроль, педагогические кадры.

The article deals with the comprehensive analysis of monitoring constituents for the educational services' quality under requirements to efficient performance of pedagogical staff that accomplishes monitoring in the system of higher education under theoretical and practical viewpoint.

Key words: monitoring, quality of higher education, educational monitoring, managerial monitoring, control, pedagogical personnel.

Постановка проблеми та її актуальність. Модернізація освіти в Україні потребує отримання об'єктивної інформації щодо якості освіти, стану системи освіти, а також прогнозування її розвитку. Тому в умовах запровадження випереджувальної післядипломної освіти виокремлюються проблеми, які пов'язані з розвитком готовності педагогічних працівників до опанування модернізаційними процесами, що забезпечують якість освіти в Україні.

Оцінювання стану системи освіти здійснюється відповідно до завдань державної політики в галузі освіти, що, у свою чергу, потребує постановки нових вимог до професійної діяльності педагогічних кадрів на різних рівнях управління освітою, а також удосконалення практико-орієнтованої діяльності органів управління освітою, методичних служб та навчальних закладів із професійного розвитку педагогічних працівників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізуючи наукові праці, можна виокремити різноманітні взаємопов'язані аспекти дослідження щодо становлення та розвитку якості освіти в Україні та за її межами, а саме: теорії інноваційної освітньої діяльності та концепції розвитку освітніх систем і технологій (А. Алексюк, І. Бех, В. Безпалько, С. Гончаренко, Т. Завгородня, І. А. Зязюн, В. Лозова, С. Сисоєва); закономірності, принципи, функції управління освітніми системами з позицій якості (М. Поташнік, Г. Терещук, Т. Шамова); теоретико-методологічні основи моніторингу якості освіти (Г. Єльнікова, В. Кальней, А. Майоров, Т. Невілл Послтвейт, С. Шишов); світовий досвід моніторингу якості освіти (О. Локшина, О. Ляшенко, О. Овчарук, Л. Одерій).

Розглядаючи напрямки дослідження окресленої проблеми, а також виокремлюючи завдання державної політики в галузі освіти, перед управлінцями та педагогічними кадрами постають оновлені вимоги щодо їх професійного розвитку при проведенні моніторингу якості освітньої діяльності.

Метою нашого дослідження є проведення структурного аналізу освітнього моніторингу в контексті вимог до ефективної діяльності педагогічних кадрів, що забезпечують процедуру проведення моніторингу в системі вищої освіти у теоретичній та практичній площинах.

Виклад основного матеріалу. У проекті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки виокремлено один із ключових напрямків освітньої політики в Україні, що полягає в здійсненні національного моніторингу системи освіти та удосконаленні процедур і технологій зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти як передумови забезпечення рівного доступу до навчання у вищій школі [11]. Загалом, «модернізація системи освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики», – констатується в доктрині розвитку освіти [10].

Сьогодні професійний розвиток керівних та педагогічних кадрів передбачає набуття ними знань, умінь та навичок щодо отримання об'єктивної інформації про якість освіти, стан системи освіти, а також прогнозування її розвитку; оцінювання стану системи освіти відповідно до завдань державної політики в галузі освіти; забезпечення органів державної влади статистичною та аналітичною інформацією про якість освіти.

Моніторинг якості розуміють як «відстеження, нагляд, спостереження; вимірювання або випробування через визначені часові інтервали з метою регулювання або управління процесами» [10]. В Україні його «проводить державна наукова установа “Інститут інноваційних технологій і змісту освіти” МОН України, установи та організації, що належать до сфери управління Міністерства, на підставі доручення МОН України, яким визначаються виконавці, мета, завдання, строки проведення моніторингу й узагальнення статистичної та аналітичної інформації про якість освіти на загальнодержавному рівні» [14]. Ці завдання – в основі постанови Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2011 р. №1283 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» [14].

Розглядаючи наукову проблему вдосконалення методологічних підходів до оцінки якості вищої освіти, виокремлюють показники, що характеризують такі рівні освітньої системи, як національний, регіональний, освітньої установи, студента, а також характеризують інвестиції в освіту. Сьогодні вводяться показники освітніх досягнень, до яких відносяться: освітні досягнення з окремих предметів; динаміка освітніх досягнень, ставлення до навчальних предметів; ключові (позапредметні) компетентності (пізнавальні, соціальні, інформаційні й ін.); задоволеність освітою; ступінь участі в освітньому процесі (активна робота на уроці, участь у позаурочній роботі, пропуски занять та ін.); подальше навчання й кар'єра випускника [15].

Ураховуючи те, що в центрі Болонського процесу знаходиться якість освіти, вимоги до якої визначаються певними стандартами та директивами Європейської асоціації гарантій якості у вищій освіті, під освітнім стандартом розуміється показник, за яким вимірюється навчальний прогрес і досягнення студентів у певних змістових зонах протягом конкретного навчального періоду та який визначає ступінь опанування вихованцями елементами знань [7, с. 17].

Зарубіжні експерти, на думку О. Овчарук, пропонують оперувати такими критеріями для розробки, оцінювання та застосування освітніх стандартів: стандарти мають бути проголошеними в документах, що визначають мету та завдання освіти; вони повинні бути внесеними в сучасну освітню систему й відповідати стратегії розв'язання освітніх проблем; вміщувати характеристики діагностики та судження й передбачати переважно кількісні вимірювання навчальних досягнень; стандарти мають бути універсальними, порівнюваними та реальними для впровадження. Складниками державних освітніх стандартів у переважній більшості країн зарубіжжя є: державні стандарти початкової, базової та повної середньої школи; базовий навчальний план, що містить перелік навчальних галузей, кількість навчальних годин, зміст освітніх галузей, опис обов'язкових результатів навчання. Обов'язкові результати навчання, у свою чергу, передбачають: знання, вміння й навички, цінності, ключові компетентності, рівні наявності яких слід вимірювати для з'ясування якості здобутої освіти. Стандарти навчальних досягнень характеризують ступінь успішності учнів у засвоєнні змісту освіти та сфери діяльності, що його стосується [12, с. 17].

Педагогічні кадри, що забезпечують процедуру проведення моніторингу в системі вищої освіти у теоретичній та практичній площинах, мають бути ґрунтовно підготовлені до впровадження її стандартів, оскільки «під освітнім моніторингом розуміють систему збору, обробки, збереження та розповсюдження інформації про стан освітньої системи чи окремих її елементів із метою інформаційного забезпечення управління та прийняття оптимальних управлінських рішень щодо коригування та розвитку визначеного об'єкта освітньої системи» [5].

Освітній моніторинг є широким поняттям, що містить у собі складові педагогічного, психологічного, соціологічного, виховного, валеологічного та управлінського моніторингу [9].

Управлінський моніторинг – це відстеження й оцінка ефективності наслідків і вторинних ефектів управлінських рішень із метою отримання управлінської інформації, завдяки якій підвищується рівень самоорганізації та самоконтролю суб'єктів освітньої діяльності, а також удосконалюється освітній процес [9].

Низкою завдань для педагогічних кадрів різних ланок за інформаційною групою слугують: збір, накопичення, систематизація та розповсюдження інформації; прогнозування та виокремлення проблем до того, як вони будуть усвідомлені на управлінському рівні; аналіз закономірностей, загроз, процесів, що вже виникли; відстеження та оцінка ефективності наслідків та вторинних ефектів рішень, прийнятих у сфері управління.

До наступної групи моніторингу належать види засобів, що використовувалися з метою проведення моніторингу (педагогічного, соціологічного, психологічного тощо).

Важливою для керівних педагогічних кадрів є група, котра містить ієрархію системи управління освітою. Як зазначає В. Вікторов, система моніторингу якості освіти підпорядкована ієрархічним зв'язкам освітньої системи [2].

Тому за цією ознакою систему моніторингу освіти в Україні можна розглядати на різних рівнях її функціонування, а саме:

1) індивідуальному – самооцінки учнями й студентами якості власної загальноосвітньої та професійної підготовки; суспільної, професійної і життєвої компетентностей, досвіду оволодіння алгоритмічними та евристичними способами діяльності, навичками критичного мислення тощо (про індивідуальний рівень функціонування системи моніторингу в спектрі самооцінювання студентами якості власної підготовки, компетентності, оволодіння алгоритмічними способами діяльності [8, с. 10]);

2) локальному – оцінювання якості освіти своїх вихованців навчальним закладом; досягнення ним поставленої мети в опануванні вимог державного стандарту відповідного рівня освіти; коригування стратегії його розвитку за соціальними, педагогічними, економічними показниками;

3) муніципальному – оцінювання місцевими органами управління суб'єктів освітньої діяльності (рівня навчальних досягнень учнів і студентів, кваліфікації і педагогічної майстерності вчителів і викладачів, компетентності керівників навчальних закладів тощо) та порівняння результатів діяльності власної мережі навчальних закладів;

4) регіональному – оцінювання ефективності функціонування місцевої системи освіти, зокрема підпорядкованих органів управління, забезпечення ними державної освітньої політики в регіоні, вибіркоче вивчення ефективності роботи окремих навчальних закладів й органів управління, вдосконалення мережі навчальних закладів на підставі аналізу одержаних даних;

5) державному – акцентованого та узагальненого оцінювання якості функціонування національної системи освіти та порівняння її показників із міжнародними індикаторами й системами, забезпечення єдиної методології

державної атестації випускників навчальних закладів, аналіз і порівняння стану реалізації державної політики в галузі освіти різними регіонами України [2].

Ще одну групу моніторингу створено на підґрунті видів експертиз, у результаті чого виділяють динамічний, порівняльний, комплексний та безпідставний моніторинг. Загалом, експертиза – це особливий спосіб вивчення дійсності, що дозволяє побачити й зрозуміти те, чого не можна просто виміряти або обчислити; який здійснюється компетентними і незалежними спеціалістами (експертами) та в якому саме суб'єктивній думці й відповідальному рішенню експертів надається вирішальне значення [13].

Наступну групу моніторингу класифікують за характером визначення ефективності освітньої системи (навчальної та соціальної сфер).

Важливими функціями, на забезпечення котрих спрямована професійна діяльність керівних та педагогічних кадрів, в процедурі моніторингу є: функція підзвітності (надається інформація щодо стану освітньої системи та наявних проблем із метою її використання для обговорення й модернізації освітньої політики); інформаційно-просвітницька (інформація, отримана за допомогою моніторингу, сприяє кращому розумінню принципів і законів функціонування системи освіти й дає змогу порівняти національні освітні системи з такими ж в інших країнах); функція прийняття рішень (моніторинг дозволяє активізувати діяльність органів управління системою освіти в різних напрямках і спонукати до оптимального прийняття рішень на всіх рівнях); функція наукового прогресу (моніторинг якості освіти сприяє розвитку педагогічної теорії й інноваційних технологій вимірювання результатів, що їх продукує освітня система); функція адміністративного контролю (впливає на структуру, засоби й наслідки прийняття рішень у системі освіти) [7, с. 32].

Дослідниця О. Касьянова виділяє такі функції моніторингу:

- інформаційну (передбачає з'ясування результативності освітнього процесу, отримання інформації про стан об'єкта, забезпечення зворотного зв'язку та аналіз на цій основі ефективності навчання);
- діагностичну (моніторинг фіксує ефективність освіти в навчальному закладі, тому, аналізуючи результати моніторингової оцінки, можна підібрати оптимальні методи й прийоми індивідуального впливу на кожного студента);
- системоутворюючу (вимога науковості до будь-якого дослідження передбачає організацію й здійснення моніторингу, основним завданням якого є стеження за станом і розвитком навчального процесу у вищому навчальному закладі з метою його корекції та оптимального вибору мети, завдань і способів їх виконання на основі системного підходу);
- корекційну (спрямованість моніторингу на особливості поточних процесів передбачає виявлення і фіксацію численних неочікуваних результатів реалізації освітньої роботи та допомагає усунути негативні тенденції у професійному становленні студента у ВНЗ);
- прогностичну (моніторинг виявляє стратегію й тактику розвитку освітнього процесу у вищому навчальному закладі та уможливорює прогноз тенденцій його розвитку, внесення відповідних коректив) [6, с. 55-57].

Для ефективної діяльності керівних та педагогічних кадрів важливим є правильне трактування поняття «контролю». Контроль – це функція освітнього менеджменту, процес отримання та опрацювання інформації про хід та результати навчально-виховного процесу з метою прийняття на цій основі певного управлінського рішення. В окресленому контексті поняття «контроль» близьке до терміна «моніторинг», сутність процесу якого «полягає в синхронності процесів спостереження, замірювання, вироблення на цій основі нових знань про стан об'єкта з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішення» [4].

На думку Л. Щоголевої, «контроль» і «моніторинг» – це дуже близькі, але не ідентичні поняття, оскільки «контроль – це оцінка фактичних результатів діяльності в різні інтервали часу, ...а моніторинг в освіті – це системна процедура, мета якої – не лише відстеження певного стану об'єкта, а з'ясування чинників, які потрібні для його розвитку та зміни ситуації» [16]. З одного боку, контроль як дія є одним із методів моніторингового дослідження, а з іншого – контроль як функція використовує моніторинг як інноваційний інструмент якісного управління.

Під час дослідження окресленої проблеми встановлено, що моніторинг і контроль мають багато спільного, оскільки контроль (як і моніторинг) забезпечує зворотний зв'язок, інформує про стан справ; об'єктами контролю (як і моніторингу) можуть бути і процес, і результат навчальної діяльності; суб'єктами моніторингу й контролю можуть бути адміністрація, завідувачі кафедр, викладачі і самі студенти; контроль і моніторинг можна співвідносити за видами, формами та методами (попередній контроль – вхідний моніторинг; поточний контроль – проміжний моніторинг; підсумковий контроль – вихідний моніторинг; тематичний контроль – вибіркового моніторинг; фронтальний контроль – комплексний моніторинг) [1, с. 80].

Окрім цього при проведенні моніторингу якості освіти керівні та педагогічні кадри використовують методи, що впливають на забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні, а саме: об'єктивності обробки інформації щодо якості освіти; системності оцінювання якості освіти; оперативності доведення до відома органів управління освітою та громадськості результатів моніторингу [14].

Висновки. Проаналізувавши структуру освітнього моніторингу, можна зазначити, що підготовка керівних та педагогічних кадрів в умовах післядипломної освіти покращиться за умов розвитку готовності до опанування новими технологіями, що забезпечують якість освіти в Україні. У системі перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів особливу увагу слід зосередити на професійному розвитку фахівців у сфері освітнього та управлінського моніторингу, розвитку їхнього інноваційного потенціалу.

Наукові розвідки, проведені в ході дослідження окресленої проблеми, дозволяють стверджувати, що відповідно до модернізаційних процесів та викликів сучасного суспільного розвитку, в основі яких покращення якості національної освіти, існує необхідність у забезпеченні випереджувального

характеру підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів, їхнього професійного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байдацька Н. М. Педагогічні умови моніторингу якості навчальних досягнень студентів у вищих навчальних закладах недержавної форми власності : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Байдацька Наталія Михайлівна. – Вінниця, 2007. – 220 с.

2. Вікторов В. Г. Регулювання якості освіти як філософсько-освітянська проблема : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук : спец. 09.00.10 / В. Г. Вікторов ; Ін-т вищ. освіти НАПН України. – К., 2006. – 30 с.

3. ДСТУ 180 9001 - 2001. Система управління якістю. Вимоги. – К. : Державний стандарт, 2001. – 24 с.

4. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління : курс лекцій / Г. В. Єльнікова. – К. : ЦППО АПН України, 2002. – 133 с.

5. Зінченко В. О. Теоретичні основи моніторингу управління якістю навчального процесу ВНЗ [Електронний ресурс] / В. О. Зінченко // Науковий вісник Донбасу : електронне фахове видання. – 2012. – № 1(17). – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN17/index.htm>.

6. Касьянова О. М. Моніторинг ефективності підготовки магістра у системі вищої педагогічної освіти [Електронний ресурс] / О. М. Касьянова, І. С. Посохова. – Режим доступу : <http://library.uipra.edu.ua/about/rules/itemlist/user/42-superuser.html?start=40>.

7. Локшина О. Становлення та розвиток моніторингу якості освіти: світовий вимір / О. Локшина // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – С. 28-48.

8. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1. – С. 5-12.

9. Майоров А. Н. Моніторинг в освіті / А. Н. Майоров. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Интеллект-Центр, 2005. – 424 с.

10. Національна доктрина розвитку освіти : затверджена Указом Президента України № 347 (2002) від 17 квітня 2002 року // Освіта України. – 2002. – № 33. – 23 квітня. – С. 4-6.

11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oseu.edu.ua/ukr-rus/univer/csot/files/nsro_2012-2021.pdf.

12. Овчарук О. Сучасні підходи до розвитку поняття якості освіти: світовий контекст / О. Овчарук // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – С. 15-21.

13. Погорелов С. Т. Основы педагогической экспертизы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.irro.ru/index.pl?ss=4&getFile=D3AFE587DD14382666>.

14. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» № 1283 від 14.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/25860/>.

15. Сафонова В. Удосконалення методологічних підходів до оцінки якості вищої освіти як загальнодержавного пріоритету / В. Сафонова // Економіст. – К., 2011. – № 1 (291). – С. 54-60.

16. Щоголева Л. Педагогічний моніторинг як інноваційний засіб управління ЗНЗ / Л. Щоголева // Нова пед. думка : наук.-метод. журн. – 2012. – № 2. – С. 125-128.

Дата надходження до редакції: 20. 01. 2014 р.